ASPECTE ALE RELAŢIILOR INTERETNICE ÎNTRE ROMÂNII ŞI ŞVABII DIN BANAT

Walther Konschitzky

În ultimii ani în studiul culturii populare din Banat se pot remarca încercări meritorii în cercetarea unor fenomene interetnice. Dealtfel în toamna anului 1973, cu ocazia înfiinţării Societăţii de folclor „Nicolae Ursu" la Timişoara, s-a subliniat necesitatea studierii complexe a fenomenelor etnografico-folclorice din Banat inclusiv interferenţele interetnice din toate sectoarele socio-culturale ale convieţuirii dintre români şi naţionalităţile conlocuitoare din Banat.

În anul 1973 a apărut la Marburg (R.F..G) un prestigios volum intitulat „Interetnica şi schimbările sociale într-un sat multilingv din Banatul românesc" [1] în care autorii definesc grupul etnic din Banatul de azi prin exemplul oferit de cercetările ample desfăşurate în localitatea Becicherecul Mic ca „un fenomen deschis de acţiuni sociale şi de comportament cultural" [2], dînd prin aceasta o ripostă tradiţionalei „Sprachinselforschung" ce presupunea cercetarea unui grup etnic conlocuitor ca o „insulă lingvistică". Lucrarea respectivă este importantă nu numai prin materialul faptic bogat pe care îl aduce — prima lucrare de acest gen referitoare la Banat — ci şi prin deschiderile de ordin metodologic pe care le aduce în perspectiva studierii complexităţii fenomenologice ale legăturilor reciproce din viaţa cotidiană ca şi din istoria comună a unor grupuri de populaţii mixte într-o localitate, într-un ţinut sau într-o ţară. „Studierea minorităţilor germane în modul cum s-a practicat altădată, a fost cuplată cu prezentarea specificului naţional în spiritul unei scheme ierarhice în care germanilor le-a fost rezervat locul de frunte. Acest model static al „studiului insulei lingvistice" şi a clişeelor naţionale pe care acesta le-a produs, trebuie înlocuit cu un model dinamic al proceselor reale în care şi prin care se produc schimbările în viaţa grupurilor etnice minoritare şi în relaţiile acestora cu mediul înconjurător" [3]. Conţinutul acestui pasaj din prefaţa lucrării amintite poate fi înţeles în mod sinonim cu dezideratele formulate la înfiinţarea Societăţii „Nicolae Ursu".

Studiul de faţă (parte dintr-o lucrare mai amplă privind legăturile economice, etnice şi socio-culturale în convieţuirea şvabilor bănăţeni cu populaţia română ca şi cu alte naţionalităţi conlocuitoare din Banat) se întemeiază în priml rînd pe rezultatele unor anchete de teren întreprinse în anii 1972—1973 în părţile Buziaşului şi Caransebeşului. Au fost anchetate persoane de vîrste diferite, cu îndeletniciri specifice acestor sate, cu o poziţie socială altădată diferită.

---

[1] A. Schenk, I. Weber-Kellermann ş.a., *Interethnik und Sozialer Wandel in einem mehrsprachigen Dorf des rumäniscsen Banats*, Marburg, 1973.

[2] *Ibidem*, p. 6.

[3] *Ibidem*, p. 13.

https://biblioteca-digitala.ro

În mai multe aşezări cu populaţie germană denumirile „precin“ (la şvabii din Bacova), „brecine“ sau „pretin“ (la germanii boemieni din Gărîna şi Brebul Nou) au un conţinut identic. Pentru definirea termenului — desigur, forme ale cuvîntului românesc *prieten* transpus în graiurile germane din aceste localităţi — redăm cîteva frînturi de discuţii consemnate la Bacova cu bărbaţi între 50—65 de ani. La întrebarea noastră „Ce este un precin ?“ răspunsurile au fost următoarele :

Albert Kitzl : „Precin“, asta înseamnă „Freund“, adică prieten. Ei sînt români din satele învecinate cu care un şvab se înţelege deosebit de bine“ ; Josef Janoschek : „Cu ei am lucrat noi împreună, dar şi bătrînii noştri. Românii ne-au spus nouă *precin* şi aşa le spunem şi noi lor. Fiecare bacovan a avut mai mulţi *precini,* cîte unul, doi în fiecare sat vecin. De obicei aceştia au fost fii sau rude apropiate ale precinilor pe care i-au avut părinţii. Oamenilor aceştia, la nevoie, ai putut încredinţa şi banii tăi şi bunurile tale“ ; Jakob Konschitzky : „Au fost oameni la noi în sat care au împrumutat fraţilor lor bani cu dobînzi iar *precinilor* le împrumutau fără dobînzi aşa de bine s-au înţeles“ ; Karl Wichland : „Şi eu am avut mai mulţi *precini* şi i-am chemat de multe ori pentru a supraveghea lucrările de cîmp, atunci cînd am lucrat cu zilieri şi nu am putut fi de faţă“ ; Albert Kitzl : „Am putut avea încredere în ei ; cînd unul din ei a fost cu oamenii la lucru am ştiut că se lucrează ca lumea“ ; Hans Geiger : „Precinii bacovenilor au susţinut interesele lor în satele vecine, i-au atenţionat la ocazii bune de cumpărare sau de vînzare sau au întreţinut legături de schimburi cu ei“ ; Iakob Konschitzky : „Tatăl meu a fost pantofar şi nu a avut cai. Toate transporturile, mai ales strugurii de pe Dealul Silagiului şi porumbul de pe cîmp, le-au efectuat „precinii“ lui“ ; Albert Kitzl : „Acela a fost adevăratul precin la care, spre exemplu, ai putut să te ascunzi chiar tu însuţi sau la care ai putut pune avutul tău în siguranţă cînd era vreun pericol“ ; Karl Wichland : „Românii s-au mîndrit tare cu precinii lor şvabi şi cînd noi ne-am dus la ei am fost trataţi cu cele mai bune lucruri din casă. Dar şi ei au fost invitaţi la chirvaiul nostru şi la nunţi“ ; Josef Janoschek : „Şi cînd se construia o casă, la noi sau la ei, precinii au venit şi noi ne-am dus să dăm o mînă de ajutor. Şi pe mine m-au ajutat cînd am făcut casa. Şi, după cum observ, şi Seppi al meu e deja precin bun cu precinul meu. Asta aşa merge mai departe“.

Asemenea răspunsuri au fost înregistrate în toate localităţile anchetate. La întrebarea noastră : „De cînd există aceste legături de prietenie ?“ am primit de la bătrînii satelor răspunsuri identice : „de multe generaţii“. Un indiciu sigur şi grăitor găsim şi în monografia satelor germanilor boemieni din Munţii Banatului [4]. Autorul menţionează în relatările sale despre colonizarea din anul 1827 că germanii din Pădurea Boemiei au venit prin Viena pînă la Titel, lîngă Dunăre, în Banatul Sîrbesc. „Ceaichiştii“, un batalion din Cordonul Grăniceresc, i-au adus pînă la Palanca Veche, pe la Biserica Albă, iar de acolo au fost transportaţi cu carele de boi ale ţăranilor în cadrul obligaţiilor de robotă, prin Bozovici pînă la Slatina Timiş. Din cauza unei ierni timpurii însă nu mai puteau fi duşi la locurile stabilite pentru înfiinţarea unor sate la poalele Semenicului. Coloniştii au locuit luni de zile în casele adesea destul de mici ale românilor alături de aceştia. În monografia amintită Josef Schmidt scrie : „Românii, cu bunătatea şi ospitalitatea lor, au încercat să facă totul ca viaţa noilor ve-

[4] I. Schmidt, *Die Deutschböhmen im Banate* (Germanii boemieni din Banat), Timişoara, 1938.

https://biblioteca-digitala.ro

niţi să fie cît mai agreabilă, iar dacă nu întotdeauna au reuşit întru totul vina nu a fost a lor. Gazdele s-au străduit să-i înveţe şi elementele de bază ale limbii lor“ [5]. Se spune şi azi că multe legături prieteneşti între familiile germane şi româneşti îşi au originea în acea primă întîlnire a coloniştilor cu băştinaşii, legături care s-au transmis apoi din tată în fiu de ambele părţi şi care dăinuiesc şi în zilele noastre. Asemenea legături s-au înfiripat şi cu românii din alte sate din ţinutul Caransebeşului. J. Schmidt menţionează în lucrarea sa şi obiceiul lor de a se vizita reciproc la ocazii festive : „Toţi *pretinii* şi *brecinii* la care oamenii (germani N.N.) de la munte au fost primiţi în drumurile lor spre tîrg, dar şi camarazii din armată vin cu ocazia sărbătoririi chirvaiului la prietenii lor în vizită, deoarece de-a lungul anului au fost invitaţi de repetate ori. Şi ei nu au fost impresionaţi numai de bucatele bune puse pe masă de stăpîna casei ; în aceste zile de sărbătoare multă curiozitate le-a trezit modul lor de a petrece şi originalitatea obiceiurilor lor nemaiîntîlnite pînă acum“ [6].

Dacă începutul bunelor legături de vecinătate între locuitorii germani de la munte şi românii din Valea Timişului, sau din satele de la munte nu au avut un motiv economic propriu-zis, perpetuarea lor se bazează pe o necesitate de într-ajutorare dictată de condiţiile vitrege în acest ţinut destul de aspru. Schimbul de produse şi de informaţii a devenit o chestiune de supravieţuire pentru locuitorii izolaţi. Astfel se poate vorbi de o oarecare diviziune socială a muncii : germanii boemieni au adus cartofi în satele româneşti şi i-au schimbat pe porumb şi grîu după regula trocului, produse pentru produse, de cele mai multe ori. Şi meseriaşii germani s-au bucurat repede de aprecierea românilor. Şi azi, precum altădată, se aduc de la Gărîna, Brebul Nou sau Lindenfeld greble de fîn uşoare, brente de lemne (Kirm) sau loitre şi chiar căruţe întregi spre vînzare în satele româneşti. Chiar chirvaiul este o ocazie bună pentru efectuarea unui schimb de mărfuri : toamna, cînd are loc desfăşurarea acestui obicei, românii aduc cu ei ţuică, nuci, mere. În noiembrie germanii vizitează prietenii lor din Slatina Timiş cu ocazia unei sărbători foclorice ce se organizează aici şi-i cinstesc cu cartofi de sămînţă din soiurile lor, cu unelte de lucru confecţionate de ei mai ales din lemn uşor iar pentru copii aduc cadouri diverse, mai ales jucării.

Cînd germanii de la munte plecau cu renumitele lor „mere de pămînt“ (Erdäpfel = cartofi) prin satele româneşti învecinate sau chiar pînă în Cîmpia Banatului, ei înnoptau la *pretinii* şi *brecinii* lor din sate ca Slatina Timiş, Goleţ, Teregova, Armeniş, Petroşniţa, Bucoşniţa, Verendin sau Luncaviţa. Despre felul cum au fost primiţi de aceşti oameni ne-au fost împărtăşite relatări impresionante (mai ales de Siegmund Weinfurter, Georg Krall şi Erich Kostner). Ca esenţă a celor spuse cităm o frază a Elisabethei Krall din Brebul Nou : „Nici rudele tale nu te primesc atît de bine ca aceşti oameni !“. Asemenea relaţii nu se puteau naşte numai pe baze economice.

Dezvoltarea şi perpetuarea unor relaţii de prietenie a fost generată şi de necesitatea unui schimb de informaţii utilitare, sau de altă natură, care numai parţial îmbracă şi un aspect economic. Spre exemplu foarte important a fost schimbul de informaţii referitoare la unele măsuri administrative din partea oficialităţilor sau cu privire la unele pericole. Deţinem numeroase informaţii prin care se atestă faptul că germanii din

[5] *Ibidem.*
[6] *Ibidem.*

https://biblioteca-digitala.ro

Banat au participat, au simpatizat sau au ajutat haiducia iar mai tîrziu s-au alăturat luptei sociale și muncitorești din acest ținut.

În lucrarea „Colonizările habsburgice în Banat 1716—1740“ [7] Aurel Tintă, vorbind despre începuturile legăturilor dintre românii și cei de alte naționalități, subliniază : „Coloniștii au primit un ajutor eficient din partea țăranilor români și sîrbi din satele bănățene. Sute și mii de care ale țăranilor, afară de cîteva ale serviciului de cărăușie transportau familiile de coloniști împreună cu bagajele și bunurile lor, de la punctele de debarcare spre locurile unde urmau să-și întemeieze noile gospodării. Pentru un timp, aceștia erau adăpostiți în casele băștinașilor, unde reușeau să se întremeze și să înceapă construcția casei și infiriparea gospodăriei pe loturile ce le fuseseră atribuite ... Firea ospitalieră a băștinașilor și sensibilitatea acestora la suferința omenească au făcut ca și fără un sprijin substanțial din partea Curții vieneze, coloniștii să poată rezista acestor grele începuturi ... Mulți dintre aceștia întovărășindu-se între ei sau cu băștinașii, reușeau să înfiripeze gospodării ...“ [8].

În localitățile de cîmpie sau în zonele geografice de trecere șvabii au practicat la sfîrșitul secolului trecut o agricultură ceva mai intensivă, (sau, cel puțin o parte a lor), dispunînd deci și de o ofertă mai variată de produse ; pe de altă parte meșteșugarii ofereau o paletă bogată de prestări de servicii inclusiv pentru satele românești sau mixte. În schimb românii dispuneau de mult mai multe animale căutate de șvabi care nu se ocupau așa de mult cu creșterea animalelor în zonele pe care le-am cercetat. Mai erau și situații în care pentru produse sau unele servicii prestate de germani, românii să efectueze transporturi și cărăușii deoarece aveau bune animale de tracțiune. Mai rar, fete române lucrau un sezon agricol în gospodăria cîte vreunui șvab, agricultor sau meșteșugar.

Intensitatea relațiilor reciproce de convietuire dintre români și germani, mai ales în ținuturile Buziașului, Lugojului, Lipovei, Aradului, în jurul Ciacovei sau Detei, se pare că a fost mai puternică la pătura mai săracă decît în cazul familiilor înstărite. La Bacova de exemplu se pot semnala în a doua jumătate a secolului trecut relativ multe căsătorii între germanii săraci cu românii mai puțin avuți din satele învecinate. Pînă la mijlocul secolului nostru s-a oficiat însă o singură căsnicie mixtă la locuitorii foarte înstăriți.

Relațiile cotidiene între șvabi și români se pot caracteriza drept normale, de respect reciproc. Denumirea de „valahi“ (Wallach) se folosea fără vreo nuanță de batjocură sau de ocară. Este cuvîntul folosit numai pentru românii din satele bănățene, spre deosebire de „român“ pentru orășeni sau românii din alte părți ale țării sau pentru cei stabiliți în Banat după al doilea război mondial. Desigur, au existat și există expresii plastice referitoare la portul celuilalt sau la alte însușiri distincte ale vecinului ; ele însă au fost folosite doar în glumă. Spre exemplu expresia „neamț-cotofleanț“ este de fapt o constatare reală, cotofleanț fiind o rostire defectuoasă a cuvîntului german „Kartoffelplanzer“ = cultivator de cartofi. Multe cuvinte germane au intrat în limba vorbită a românilor precum și invers. Același fenomen se poate observa și în folclorul locuitorilor din aceste ținuturi, în portul popular cît și alte domenii ale culturii materiale și spirituale. În ținutul Buziașului de exemplu, șvabii au purtat opinci românești cumpărate la tîrgurile din Buziaș sau Chevereșul

[7] A. Tintă, *Colonizările habsburgice în Banat*, Timișoara, 1972.
[8] *Ibidem*, p. 112—113.

https://biblioteca-digitala.ro

Mare. Pe de altă parte românii au preluat de la șvabi șorțul albastru, bărbătesc, de lucru confecționat din bumbac și vopsit cu indigo.

Religia diferită nu a prezentat o piedică în dezvoltarea relațiilor reciproce spirituale sau chiar de convieţuire intimă. Numărul românilor ortodocși și numărul ungurilor catolici din alte sate căsătoriți cu șvabii catolici din Bacova au fost la finele secolului trecut aproape egal. Convingerile religioase, credințele populare sau practicile tradiționale diferite nu au fost și nu au creat motive de discordie. Redăm ca un exemplu în acest sens așa-numitul „aldămaș" — în graiul șvăbesc „Aldemasch" sau „Aldermarsch" (Bacova). Pentru șvabi încheierea unui tîrg cu un pahar de vin sau țuică a fost doar un gest convențional; pentru „precinii" lor însă acest act a însemnat cu mult mai mult, a fost aproape un ritual cu rostire de formule pentru sănătatea și fecunditatea animalului, pentru fertilitatea pămîntului sau norocul cumpărătorului. Pentru acest „aldămaș" vînzătorul român era în stare să facă un drum lung de la locul încheierii tîrgului pînă în satul cumpărătorului. Șvabul nu înțelegea un astfel de efort, dar l-a respectat și a făcut totul ca vecinul să nu observe nedumerirea sa. În orice caz l-a cinstit pe vînzător cum cerea acest obicei al satului românesc și a participat la el cu demnitate.

La fel s-a întîmplat în satele românești Sîrbova, Hitiaș, Racoviţa, Silagiu sau Chevereșul Mare și în alte localități unde meșteșugarii șvabi au construit case. La terminarea lucrărilor de ridicare a lemnăriei acoperișului au pus un „Pusch" — coroana unui pom sau crengi cu frunze, împodobite cu panglici, cu ștergare, batiste, dulciuri și cu o sticlă de țuică sau vin — la prima pereche de căpriori. Românii au participat cu toată ființa lor la acest act — un străvechi obicei al meșteșugarilor germani. Zidarii șvabi au construit o bună parte a caselor din sate românești din zona Buziașului, de-a lungul șoselei Timișoara-Recaș-Lugoj dar și în alte părți ale Banatului. Planurile construcțiilor au fost în mare parte identice, mai ales începînd cu ultimele decenii ale secolului trecut. Frontoanele caselor românești semănau cu cele ale șvabilor, realizate în forma „barocului țărănesc", iar ornamentele în relief de tencuială sînt în bună parte și ele identice. Chiar numele proprietarului este scris pe casă cu ortografie germană și cu majuscule gotice. Românii însă pretindeau de la constructori transpunerea unor motive specifice din bogatul lor tezaur de motive tradiționale. Femei din sate șvăbești au fost solicitate de români, mai ales după primul război mondial, să zugrăvească cu șabloane (Muster) camerele și gangurile.

Spre deosebire de majoritatea șvabilor din zona centrală a Cîmpiei Banatului (aproximativ între Timișoara, Jimbolia, Sînicolaul Mare) cei din ținuturile marginale ale razei de colonizare germană au vorbit destul de bine limba română și înainte de unirea Banatului și Ardealului cu România. Acest lucru cît și celelalte legături fertile de reciprocitate infirmă concepția rigidă despre așa-numitele „insule lingvistice" dovedind că în aceste părți a fost un permanent și viu contact interetnic [9].

Nu se poate spune însă că n-ar fi existat niciodată diferențe între locuitorii Banatului generate de ființa lor etnică diferită, mai ales în perioada primelor două valuri de colonizare germană. Aurel Tintă remarcă faptul că românii băștinași ca și sîrbii stabiliți cu mult înaintea ocupării Banatului de către austrieci, au văzut în coloniștii aduși, oameni de încredere ai Administrației imperiale, a cărei funcționărime nu a reușit să

[9] Schenk-Kellermann, *op. cit.*, p. 3.

https://biblioteca-digitala.ro

cîştige încrederea băştinaşilor. Atitudinea lor faţă de colonişti a început să se schimbe de abia după revolta antihabsburgică între anii 1737—1739 : „Deşi băştinaşii şi coloniştii germani s-au aflat în tabere potrivnice în timpul războiului şi a răscoalei, măsurile luate de Curte pentru reducerea obligaţiilor împovărătoare, pentru înlăturarea abuzurilor şi trecerea la o atitudine mai înţelegătoare a autorităţilor faţă de de băştinaşi, au contribuit la atenuarea adversităţilor şi neînţelegerilor dintre băştinaşi şi colonişti, relaţiile evoluînd în a doua jumătate a secolului şi în timpul care a urmat, astfel că numeroşi colonişti germani s-au aflat alături de băştinaşi în revoluţia de la 1848—1849, ajungîndu-se cu timpul la închegarea unui front comun de luptă pentru eliberarea socială“ [10].

Condiţii de existenţă aproape similare au devenit baze pentru o convieţuire normală, deoarece majoritatea coloniştilor au părăsit ţinuturile lor natale din cauza mizeriei economice dar şi din motive politice. Tot atît de adevărat însă este că unele măsuri ale Administraţiei austriece au fost de aşa natură că populaţia băştinaşă nu i-a putut întîmpina pe coloniştii germani ca prieteni. A fost necesară o perioadă de timp pînă ce situaţia a putut fi privită în lumină adevărată : „Coloniştii ţărani germani aduşi în Banat nu au exploatat populaţia, tot aşa coloniştii muncitori din părţile miniere şi din întreprinderi ; exploatarea se făcea de către Curtea Vieneză prin intermediul Administraţiei, de către arendaşii de mine, întreprinderi, predii sau altor ramuri aducătoare de venit, în mare parte funcţionari administrativi superiori care acţionau prin organele dependente de ei“ [11], subliniază A. Tintă. Aceste convingeri ale populaţiei băştinaşe pot fi privite ca o condiţie de bază pentru începutul unei convieţuiri normale fapt ce s-a produs în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea.

În zilele noastre relaţiile economice cu „precinii“ au pierdut din intensitate datorită unor cauze obiective. Noile forme de lucru în agricultură, proprietatea comună asupra mijloacelor de producţie au generat alte forme de convieţuire. O gamă largă de interese economice pentru care era necesar să ai un reprezentant de încredere în satul vecin nu mai există sau ele sînt rezolvate pe un alt nivel, de către conducerile C.A.P.-urilor sau Consiliile Populare. Pe de altă parte un număr mare de locuitori ai satelor au intrat în alte sfere de activitate, mai ales în oraşe, în alte comunităţi de convieţuire, în şcoli sau institute, în întreprinderi industriale, în unităţi ale cooperaţiei meşteşugăreşti, pe şantiere de construcţii etc. În multe cazuri firele prin care oamenii originari de la sate stabilindu-se în alte localităţi, mai cu seamă în mediul urban, au fost legaţi de satul lor natal cît şi cu satele învecinate s-au subţiat ; în schimb au fost înfiripate legături de altă natură în internate, cămine, colective noi de muncă, în cercuri de prieteni. Valorile etice originare aduse din satul natal se perpetuează pe o altă treaptă şi ţin de complexul elementelor definitorii care caracterizează specificul Banatului ce rezultă şi din cunoaşterea, înţelegerea şi respectul faţă de valorile specifice create de fiecare naţionalitate, din mîndria pentru realizările comune de-a lungul istoriei. Rezultatele viitoarelor studii interetnice vor arăta că multe din formele noastre actuale de viaţă citadină îşi au germenii în asemenea legături de prietenie care şi-au demonstrat statornicia de-a lungul mai multor generaţii.

---

[10] A. Tintă, *op. cit.*, p. 187.
[11] *Ibidem*, p. 183.

https://biblioteca-digitala.ro